

Зоран Стевановић

професор историје
ОШ „Љупче Николић”, Алексинац
zoratilelaaleksinac@gmail.com

Нинослав Станојловић

професор историје
ОШ „17. октобар”, Јагодина
stenakamen@gmail.com

(А)РАНЂЕЛ РАША МИЛОШЕВИЋ (1851–1937) ПРИЛОЗИ ЗА БИОГРАФИЈУ

Апстракт: (А)Ранђел Раша Милошевић био је истакнути политичар, један од оснивача Народне радикалне странке и члан њеног Главног одбора, менистар народне привреде, директор Српског бродарског друштва, управник Државних монопола, писац и преводилац.

Рођен је 1851. године у Алексинцу, од оца Илије и мајке Румене. У родном месту учио је основну школу, да би по пресељењу породице у Београд наставио школовање у престоници Србије. По завршетку школовања, прво радно место у просвети било му је у Пироту, где је био суплент и заступник директора Трговачко-занатлијске школе, а потом је на истим пословима био ангажован у новооснованој Пиротској гимназији. Ту, у Пироту, започео је и политичку каријеру, када су га Пироћанци 1880. године изабрали за народног посланика за варош Пирот и председника пиротске општине. За народног посланика, овога пута у Пиротском округу, биран је и 1893. године.

У овом раду дају се нови и мање познати подаци о пореклу и потомцима Раше Милошевића, детињству у Алексинцу и делу живота проведеном у Пироту.

Кључне речи: Аранђел/Ранђел Раша Милошевић, Алексинац, порекло, школовање, живот и рад, потомци.

***

У књизи рођених цркве Свети Никола у Алексинцу, под редним бројем 100 за 1851. годину, уписан је Ранђел Милошевић, рођен 16. јула, од оца Аци Илије Милошевића и мајке Румене, житеља алексиначких. Крштење детета обавио је прота Живадин Милојковић, парох алексиначки, 25. јула, а кум детета био је Тодор Манојловић.¹

¹ Сви датуми у раду наведени су по јулијанском календару.

Раша се родио у делу Алексинца који је у 19. веку носио назив Пиротска мала. У њој се налази улица која је добила име по Раши Милошевићу, у којој је била његова родна кућа. У време када се Раша родио звала се Пиротска улица. Раша Милошевић је, уз генерала Михаила Рашића, једини Алексинчанин који је за живота добио своју улицу. Још од средине двадесетих година прошлог века ове две личности добиле су улице у делу вароши где су рођене, тј. Пиротској мали. Као и у другим градовима Србије, и у Алексинцу су разне власти често мењале називе улица, али са улицом Раше Милошевића то није био случај.

Порекло

Како је наведено, Раша је рођен у Алексинцу, од оца Хаџи Илије Милошевића и мајке Румене. Хаџи Илија је по занимању био налбантин (поткивач) који се у Алексинач доселио 1836. године из Београда. Рођен је око 1810. у Знепољској области, у селу Клисурса, близу Трна, града у данашњој Бугарској. После Великог рата ови крајеви припали су Србији па се данас ово село налази у општини Сурдулица, недалеко од граничног прелаза Стразимировци.

У истом селу рођен је и чувени Аранђел Станојевић Трнски, предводник народа у ослобођењу од турске власти крајем 1877. и почетком 1878. године, односно у време Другог српско-турског рата. Према писању Фотија Станојевића, најмлађег Аранђеловог сина, Аранђел Станојевић и Аранђел Раша Милошевић били су браћа. Наиме Фотије пише да му је Раша Милошевић стриц. Како су два Аранђела били браћа, рођена сигурно не, за сада није познато. Фотије наводи: „Октобра месеца 1878. године, Мустафа-агин конак у Пироту је покрштен, добивши на крштењу православно-српско име Аранђелов дом. У оно време, у њему су, неколико година, живели православци и то: Аранђел и Солунка, домаћини, њихова кћи Јевгенија, снаха Калијопа, синови: Јованча, Станоје, Глигорије и Фотије и потсвојкиња, Стана Бапска. Сем тих поменутих лица, у томе дому су живели и мој стриц Раша Милошевић и Панта Милановић, предавач пиротске гимназије, а Стеван Сремац, кад није био на предавањима у гимназији, он је све своје време проводио у нашем дому у друштву Рашином и Пантином и у посведневном разговору с мојим оцем Аранђелом. А сва тројица Раша, Панта и Сремац, сматрани су као

чланови наше породице. То беху дивни млади људи, сваки од њих са мање од тридесет година старости.”²

Из родног села Илију Милошевића пут води у Београд, где је служио као арција (сеиз) у једном турском хану, а потом научио и поткивачки занат. Рашина мајка Румена ћерка је познатог Алексинчанина Стевана Стоилковића Брђака, чији су потомци носили презиме Брђаковић, а улица где је живео све до педестих година прошлог века звала се Брђакова, а тај назив враћен јој је почетком овог века. Стеван је био момак код устаничког војводе Хајдук Вељка Петровића, а после слома Првог српског устанка (1804–1813) доселио се у Алексинац, где је са супругом Вуканом изродио бројну децу, петорицу синова и три ћерке.³ Највероватније да је био пореклом из села Добри До, у Сићевачкој клисури.⁴

Хаџи Илија Милошевић и Румена, ћерка Стевана Стоилковића, венчани су 25. јануара 1842. године у алексиначкој цркви Свети Никола. Венчао их је Живадин Милојковић, парох алексиначки, а кум на венчању био је Таса Лазић, терзија.

Прво дете Илије и Румене била је ћерка Катарина, рођена 16. јуна 1843. године. Свештеник и кум били су исти као и на венчању. Потом им се 14. октобра 1845. године родио син Јован, кога је такође крстио свештеник Живадин, а кумовао је Таса Лазић. За Јованом је на свет дошла ћерка Магдалена, рођена 18. октобра 1848. године. Крстио ју је прота Живадин, а кум је био Тодор Манојловић. Ранђел Раша Милошевић, за кога су подаци напред наведени, рођен је као четврто дете. Пето дете, син Димитрије, родио се 15. октобра 1855. године. И њега је крстио прота Живадин Милојковић, док је кум био Атанаско Манојловић, син Тодора Манојловића.

У попису житеља и њихове имовине у вароши Алексинац из 1862. године под редним бројем 402 забележен је Хаџи Илија Милошевић, налбантин, стар 52 године. Од укућана су наведени синови: Јован (17), Ранђел (11) и Димитрије (7), као и кћери Ката (Катарина) од 18 и Магдалина од 14 година. Према попису, поседовао је 2 и 3/4 дана ораће земље

2 Ф. А. Станојевић, *Пирот и пиротске прилике*, прир. Б. Лилић, Пирот, 1996, 17.

3 Стеван Брђак и Вукана имали су синове: Анђелка, Милоша, Милоја, Димитрија и Илију, као и ћерке: Румену, Виду и Милану. *Попис мушких глава 1833. у Алексинцу и књиге цркве Св. Николе у Алексинцу*.

4 У црквеним књигама наводи се Стеванова братаница Јелена, коју је он чувао и удао 1843. године, рођена у селу Добри До, Среза нишког. Подаци потичу из књиге венчаних за 1843. и књиге умрлих за 1907. годину, Цркве Светог Николе у Алексинцу.

у вредности од 12 дуката, док је месечни приход од налбантског заната износио осам талира. На основу висине прихода сврстан је у II класу.

Наредни, 403. редни број односи се на Румену, жену Хаџи Илије Милошевића, стару 35 година. Уз њено име забележено је да поседује кућу од слабог материјала, процењену на 30 дуката, без сопственог месечног прихода. Према вредности имовине, сврстана је у I класу.⁵

Школовање

Раша је почео учити основну школу током августа 1858. године, пошто је навршио седму годину, а завршио је четврти разред основне школе 1862. године, за време бомбардовања Београда. Учитељи у основној школи били су му Ђорђе Марковић, у првом, Никола Милинковић, у другом и Јосиф Димитријевић, у трећем и четвртном разреду.⁶

Након бомбардовања Београда, Турци ерлије исељени су из тзв. турског краја београдске вароши. Њихово исељавање извршено је у складу са одредбама хатишерифа из 1830. и 1833. године, као и одлукама донетим на Канличкој конференцији, чиме је окончано њихово присуство у варошком делу града. У новонасталим околностима бројне занатлије из унутрашњости Србије доселиле су се у Београд и преузеле занате које су Турци напустили, настављајући њихову делатност и постепено се укључујући у привредни живот престонице. Тако је и отац Рашин месец дана после бомбардовања Београда напустио Алексинац и наставио занат у Београду. У очекивању да га отац позове у Београд, Раша се те године поново уписао у четврти разред, који је те године поново водио учитељ Јосиф Димитријевић, и тек је идуће 1863. године отишао у Београд, где се уписао у гимназију, која тек што је била смештена у Капетан Мишином здању. Током школовања у гимназији уживао је државну стипендију од три талира или 72 гроша. Спадао је у ред бољих ђака, а у вештинама – певању, и црквеном и нотном, и у гимнастици – био је најбољи ученик. После шест година учења у гимназији, ступио је на Технички факултет Велике школе, где се упознао најпре са идејама Светозара Марковића, кога је и лично упознао 1870. године на другој години студија.⁷

5 *Алексинац и околина*, прир. Б. Перуничкић, Београд, 1978, 1063.

6 М. Спирић, *Историја Алексинца и околине, од абдикације краља Милана Обреновића до краја првог светског рата, књига четврта*, Алексинац, 2012, 255–256.

7 Р. Милошевић, *Тимочка буна 1883*, Београд, 1923, 53.

Године 1871. дошло је до штрајка студената Правног факултета Велике школе у Београду. Друго намесништво (1868–1872), које је управљало земљом током малолетства кнеза Милана Обреновића (1868–1889), поставило је Захарију Угричића за професора кривичног права, не тражећи претходно мишљење Академског савета о предложеном кандидату. Студенти права, уз подршку слушалаца осталих факултета, укључујући и Технички, одбили су да прихвате Угричића за професора и обуставили су похађање предавања. Неколико дана касније Ректорат је позвао све ђаке да се упишу, али се том позиву није одазвало око двадесетак слушалаца, међу којима је био и Раша Милошевић.

Исте године Раша је отишао у Петроград ради усавршавања у области хемијске технологије, примењене хемије и фабрикације намирница, како за људску, тако и за сточну и ширу друштвену употребу, применом хемијских поступака. Године 1875. завршио је Хемијску технологију на Технолошкој школи у Петрограду, стекавши звање технолога првог реда. У јесен исте године, у време Херцеговачког и Босанског устанка, вратио се у Београд. По повратку у отаџбину настојао је да примени стечено хемијско-технолошко знање, али без успеха. У Србији тада готово да није било индустријских постројења, а малобројне постојеће фабрике већ су имале ангажоване стручњаке. Стога се издржавао као дописник појединих руских новина и давањем приватних часова руског језика.

У ослободилачким ратовима

На почетку Првог српско-турског рата 1876. Раша Милошевић се нашао као машиниста у војном млину, у Јовановцу (Нови Брачин), Среза алексиначко-ражањског. Ту су га посетили приликом одласка у Делиград, да се јаве генералу Черњајеву, Пера Тодоровић и Мита Стојановић.⁸

По завршетку овог рата ангажовао се као активиста руског Црвеног крста. Делио је храну, одећу и обућу многобројним избеглицима из Моравског среза које су биле смештене на Варваринском пољу.⁹

Уочи почетка Другог српско-турског рата (1877–1878) Раша је био машиниста у војном млину у Јагодини. Одатле је био премештен у Сокобању, одакле је протеран 3. децембра 1877. године као непоуздан.

8 Пера Тодоровић је био писар у штабу генерала Михаила Григоријевича Черњајева, док је Мита Стојановић био на фронту и погинуо је у борби на Горњем Адровцу 20. августа 1876. године. Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 7–8.

9 Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 4.

У Пироту

У јесен 1878. године у Пирот је отворена Трговачко-занатлијска школа. Оснивање установе објављено је службеним актом Министарства просвете и црквених дела: „Влада Његовог Височанства решила је да се у вароши Пироту отвори занатлијско-трговачка школа. Први разред почеће радити још ове школске године. Бр. 4688. Из Мин. просвете и црквених дела, у Београду, 30. септембра 1878.”¹⁰

По сопственој молби, Раша Милошевић постављен је за суплента новоосноване школе, а убрзо и за заступника њеног управника (директора). Дужност је преузео у школској 1878/1879. години, на основу указа који је 30. септембра 1878. издао кнез Милан Обреновић (акт бр. 4.755), на предлог министра просвете и црквених дела. У указу је стајало: „Његово Височанство, Књаз Милан М. Обреновић IV, на предлог министра просвете и црквених дела, благоволео је указом од 30. септембра ове године поставити:

Димитрија Алексијевића, за суплента нишке гимназије; Аранђела Милошевића и Светозара Марковића за супленте трговачко-занатлијске школе у Пироту.” Акт, који је потписао тадашњи министар просвете и црквених дела Алимпије Васиљевић, стигао је у Пирот 3. октобра 1878, а Раша га је лично примио 11. октобра исте године.¹¹

Наставнички састав школе у првој години рада био је скроман, али разноврстан. Аранђел (Раша) Милошевић, суплент и заступник управника, предавао је српски језик, зоологију и нотну певање. Светозар Ј. Марковић био је задужен за историју и земљопис, рачуницу, цртање и краснопис. За хришћанску науку, црквено и световно појање у почетку није било посебног наставника, али је те предмете накнадно преузео учитељ Петко Николић.¹²

У Пироту је Раша, како је већ наведено, становао у дому Аранђела Станојевића, свог блиског рођака. Фотије Станојевић, описујући дом свога оца, о томе пише: „Такав је био распоред просторија у партеру. А, на првом спрату, с десне стране хола је највећа соба у дому, до ње Глиго-

10 *Српске новине*, бр. 220, 4. октобар 1878.

11 *Српске новине*, бр. 221, 5. октобар 1878; И. Николић, Д. Раденковић, Н. Живковић, *Пиротска гимназија 1879–1979, поводом прославе стогодишњице*, Пирот, 1979, 24–25.

12 И. Николић, *Трговачко-занатлијска школа у Пироту (1878–1879), 120 година од трговачко-занатлијске до техничке школе у Пироту 1878–1998*, Пирот, 1998, 52.

ријева соба, а с леве стране хола је соба мог стрица Раше Милошевића. До Рашине собе је соба његовог колеге г. Панте Милановића, предавача пиротске гимназије. Затим је била соба у којој су становали мој брат Станоје, и Риста, мој брат од стрица, син Николе – Кола – Станојевића. Обојица су били ученици Рашини, Пантини и Сремчеви.”¹³

„Влада Његовог височанства књаза” је 11. октобра 1879. године донела одлуку да се дотадашња Трговачко-занатлијска школа у Пироту преобрати у дворазредну гимназијску реалку. Тиме је започет рад Пиротске гимназије, у којој је Раша Милошевић наставио службу као суплент и заступник директора, предајући рачун, минералогiju и грађанско певање.¹⁴

Као вршилац дужности директора, показивао је изузетну преданост организацији и развоју школе. Старао се о школској згради и залагао за подизање нове, тесно сарађивао са наставницима, радио на оснивању и унапређењу школске књижнице, обogaћивао минералошку збирку и водио бригу о редовним и ванредним ученицима. Поред наставничких обавеза, преводио је са руског језика уџбенике потребне за наставу. Према ученицима се односио благо и предусретљиво, а поједине је и лично припремао. Својим широким образовањем, културним утицајем и снажним јавним ангажманом, Раша Милошевић је за кратко време у Пироту оставио дубок траг као просветни, културни и политички делатник.¹⁵

На сопствену молбу разрешен је дужности указом који је 29. новембра 1880. потписао кнез Милан Обреновић како би се у потпуности посветио политичком раду, односно вршењу дужности народног посланика за варош Пирот. Истога дана обавестио је министра просвете и црквених дела о свом разрешењу, завршавајући допис речима: „Од данас, дакле, нисам више чиновник, него грађанин вароши Пирота.”¹⁶

Избори 1880. године

Народна скупштина, изабрана 29. октобра 1878, са изразитом либералном већином, иако је требало да траје за још један сазив, указом кнеза Милана од 24. октобра 1880. године била је распуштена. Нови избори заказани су за 30. новембар, с тим да се Скупштина састане 30.

13 Ф. А. Станојевић, *нав. дело*, 13.

14 *Календар са шематизмом Књажевства Србије за 1880*, Београд, 1880, 47.

15 И. Николић, Д. Раденковић, Н. Живковић, *нав. дело*, 26.

16 *Исто*.

децембра 1880. године у Београду. Двадесет и деветог октобра донета је амнестија за све политичке кривце, чиме је омогућено учешће на изборима свих политичких група.¹⁷

Избори за Народну скупштину спроведени су по Уставу из 1869. године. По њему, скупштину су чинили посланици изабрани из народа и посланици које је изабрао кнез. Сваки срез и свака окружна варош бирали су за себе народне посланике, и то на три хиљаде пореских глава по једног. Кнез је на свака три из народа изабрана посланика бирао још по једног свог. Избори су у окружним варошима вршени непосредно, а у селима посредно, преко повереника. Гласање је било јавно, пред бирачким одбором.

На изборима су се појавили либерални кандидати и кандидати дотадашње опозиције, коју су чинили конзервативци и радикали. Изборни резултат био је неповољан по либерале, опозиција је добила 127, а либерали само седам мандата. Скупштина се састала 30. децембра 1880. године и извршила верификацију посланичких мандата. Овај сазив Народне скупштине деловао је до 1883. године.

Пиротски округ чинила су четири среза: Нишавски, Височки, Белопаланачки и Лужнички. Нишавски срез бирао је два посланика, а остали по један, укупно пет. Варош Пирот бирао је једног посланика непосредним путем. Укупно, Округ пиротски бирао је шест народних посланика. Изабрани народни посланици на овим изборима за Пиротски округ били су: за варош Пирот – Раша Милошевић, суплент из Пирота; за Срез височки – Алекса Поповић, кмет из Росомача; за Срез нишавски – Недељко Ђирић из Балтабериловца и Мита Петровић из Церовика; за Срез белопаланачки – Јован Николић, тежак из Шпаја; и за Срез лужнички – Глигорије Поповић, свештеник из Стрелца.¹⁸

Новосадска *Застава* донела је број гласова који су освојили изабрани народни посланици. Тако је Раша Милошевић, суплент, добио 251, док је против било 39. У Срезу нишавском Недељко Ђирић добио је 49 гласова. Други изабрани посланик у овом срезу Мита Петровић добио је 120 гласова, док је против било 66. У Срезу височком Алекса Поповић, кмет, добио је 47 гласова, док је против гласало 31. Свештеник Глигорије Поповић у Срезу лужничком добио је 81, док је против било 11 гласова. У Белопаланачком срезу Јован Николић, тежак, добио је 64, док је против

17 Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 13.

18 *Српске новине*, бр. 284, 20. децембар 1880.

било 37 гласова.¹⁹ Од шесторице изабраних посланика Пиротског округа, петорица су били радикали, док је само Алекса Поповић постао члан Српске напредне странке. Раши Милошевићу су телеграмом из Пирота стигле честитке за победу на изборима. На телеграму су потписани: Коца Стевановић, Петар Банковић, Миленко, Фејзула и Руфа.²⁰

У време конституисања Народне скупштине, из Пирота је стигла оптужба једног грађанина против Раше Милошевића. У њој се тврдило да он нема године за посланика, као и да није поднео оставку на државну службу. Одбор за верификацију мандата одбацио је ове оптужбе са образложењем да се прво не може утврдити, а друго, да је стигло обавештење да је 29. новембра министар просвете и црквених дела усвојио оставку Раше Милошевића на државну службу, па је тиме његов мандат потврђен.²¹

Раша Милошевиће је био један од оснивача Народне радикалне странке 1881. године. Постао је члан њеног Главног одбора на Годишњем збору, одржаном 26–28. јануара 1882. године, на коме је донет Програм и Статут странке.²²

Вођа пиротске делегације код краља Милана

Након проглашења Србије за краљевину, а кнеза Милана за краља 22. фебруара 1882. године, Општина Пирот донела је одлуку 12. марта те године да пошаље делегацију краљу Милану, која ће у име народа Општине и Округа пиротског пренети честитке владару. За предводника делегације изабран је председник општине Раша Милошевић, са још два члана одбора. Милошевић је покушао да одбије ову почаст, поготово што је она пала након оставке радикалских посланика у скупштини, али је као председник општине и народни посланик за варош Пирот то морао прихватити.²³

Краљ Милан је примио пиротску делегацију на челу са Рашом Милошевићем тек на интервенцију Милутина Гарашанина, тадашњег министра унутрашњих послова. О том непријатном сусрету са краљем Раша је записао:

19 *Застава*, бр. 191, 10. децембар 1880. године.

20 *Самоуправа*, бр. 1, 8. јануар 1881.

21 *Исто*.

22 Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 52.

23 Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 45.

„Ускоро после прогласа краљевине и изласка из Скупштине радикалних посланика, отпутујем у Пирот, чији сам посланик и председник општине био. Сутра дан по моме доласку, 12. марта у Пирот, општински одбор одлучи да као изасланик града Пирота у друштву са осталим изасланицима општине пиротске и округа отпутујем у Београд и поздравимо краља од стране целог округа. Отимао сам се да ме ова *почаст* мимоиђе, али је одбор остао при своме решењу. У депутацији из целог округа буду из града Пирота сем мене још и два Јеврејина: један радикал а други напредњак.

[...] После неколико тренутака изјављивања Пироћанима и грађанству из пиротског округа своје захвалности, он окрете сасвим други лист. Верујем да су патриотски изрази пиротског изасланика изрази захвалности мојих драгих Пироћана и осталог народа из пиротског округа, али не могу да верујем да су то осећаји и бив. посланика пиротског. Друкчије пиротски посланик и осећа, и мисли, и ради. Путујући пре неколико дана за Пирот, он је ударио најкраћим путем, Дунавом, прошао поред Оршаве и ту се састајао са Карађорђевићем; он где стигне ради и против мене и против моје династије. Он ради против своје отаџбине, он преговара с Бугарима да им преда Пирот и пиротски округ; он на мој позив неће де дође у мој дом да подели самном со и хлеб, и продужи на ту тему, и оде далеко.

Почео сам се бранити од ове беде и побијао клевете, којима су ме до сад нападали само моји политички противници. Рекох му, да сам мислио, да ће се са престанком либералног режима престати и пора ових интрига у политичкој борби, али сам се преварио. Из краљевих уста чујем да се и напредњачки режим служи либералним интригама, те се надам да ће и напредњаци проћи онако исто као што су прошли и либерали. Они употребљују либерални метод; користе се либералном заоставштином или и сами измишљају нове интриге, само да оклеветају своје политичке противнике. Молим Величанство да томе не верује, јер то није истина. У Оршави се нисам састајао ни с ким, па ни са Карађорђевићем; сведок ми је Аца Станојевић, који је са мном путовао. — Јамчи бозација за салепсију — упаде ми краљ у реч, нашта се насмеших и слеглох раменима. Другог сведока немам, јер остале људе, које сам у Оршави видео — не познајем.

Што се тиче предаје Пирота Бугарима — рекох му, даје то стара либерална дубара. Либерали никако не могу да појме односе, што постоје између мене и Пироћана. Они намерно греше кал представљају Пироћане

као непријатеље отаџбине. Либерали су били узели патент на национализам, и свакога који се бори против њих, сматрају и за непријатеља земље. Међу тим, либерални полицајски чиновници тако су се ружно понашали према Пироћанима, да је мени врло мало требало радити па да задобијем љубав њихову, и да нађу у мени заштитника свога. Либерални чиновници нису могли појмити да се Пироћани буне против њихових чиновничких злоупотреба; да су нерасположени према њима а не према Србији. Либерални чиновници су сматрали Пироћане за Бугаре, и љубав Пироћана према мени објашњавали су тиме, као да ја повлађујем њиховим уображеним симпатијама према бугарској држави. Један либерални српски чиновник био је плаћени шпијун бугарске владе; он је бугарску владу извештавао да ја радим на томе да Цариброд и Знепоље присајединим Србији, а тај исти српски чиновник са службом на граници извештава српску владу да ја хоћу Пирот да предам Бугарима. – А ко је тај? Ја му именујем тога чиновника. Ја молим Величанство, да свима тим интригама не верује. Напредњаци су рано почели да се служе интригама либералним. Напредњаци не треба: да забораве да ја водим отворену борбу против њих, као што сам је водио и против либерала, јер су ови криви овој земљи за сва политичка зла. Ја протестујем против тога, што они моју борбу против њих истичу као издајство моје отаџбине. Молим Величанство да верује у моју лојалност. После мога одговора краљ ми је пружио руку и рекао да је веома задовољан мојим одговором; он ме је разоружао, додаде.”

Председник општине Пирот

Током 1881. године Раша Милошевић изабран је за председника општине у Пироту. Тачан датум избора није познат, али је извесно да је на тој дужности био пре 28. септембра 1881, када је против њега, као опозиционог народног посланика и председника општине, покренута организована хајка. Окружно начелство је 28. септембра 1881. затражило од Одбора Општине пиротске да позове на одговорност кмета Рашу Милошевића. Пошто је дисциплински поступак окончан само укором, окружни начелник тим исходом није био задовољан, те се 1. марта 1882. године обратио Министарству унутрашњих дела.

Притисак је настављен, те је 27. марта 1882. наређено да испита одговорност Раше Милошевића, у својству кмета, због ненаплаћеног данка (пореза) у Пироту. Саслушања су обављена 27. и 31. марта, али

је Раша ослобођен оптужби. Истог дана, 31. марта, окружни начелник Панта Дробњак затражио је од Милутина Гарашанина, министра унутрашњих дела, да се Раша разреши дужности кмета у Пироту. Министар је убрзо реаговао, па је 7. априла 1882. године Раша Милошевић разрешен дужности председника општине. Одлука је спроведена у дело два дана касније. О томе је Раша забележио: „ПИРОТ. Данас (9. ов. м.) ме је начелство пиротско, по одобрењу г. министра унутрашњих дела, преко заступника помоћника, Милана Васиљевића, разрешило од дужности председника општине због немарности и неуредног вршења дужности председника. Раша.”²⁴

Допунски избори од 15. маја 1882. године

Скупштина изабрана 1880. године имала је три заседања: прво редовно заседање за 1881. годину одржано од 30. децембра 1880. до 22. маја 1881. године; друго редовно заседање за 1882. годину одржано од 31. децембра 1881. до 22. јуна 1882. године, а потом су следила, једно за другим, треће редовно и једно ванредно заседање, од 25. новембра 1882. до 11. јануара 1883. године, када је скупштина распуштена.²⁵ У међувремену су два пута држани допунски избори за упражњена места радикалских посланика који су подносили оставке, покушавајући тиме да изазову превремене изборе у целој земљи.

Након што су посланици Народне радикалне странке, њих 51 и двојица либерала, односно цела опозиција, 5. марта 1882. године поднели оставке, краљ Милан расписао је 1. маја изборе за упражњена места. Оставке у скупштини донео је са Ранком Тајсићем и прочитао Раша Милошевић.²⁶ Избори су одржани 15. маја 1882. године за упражњена места ових посланика. Међу посланицима који су поднели оставке били су Раша Милошевић, Глигорије Поповић и Јован Николић. На овим изборима поново су изабрани Милошевић и Николић.²⁷ Свештеник Глигорије Поповић био је осуђен на седам месеци затвора у Пироту, па није могао бити кандидат. Као кандидат у Лужничком срезу био је Раша Милошевић, који је и победио, али је морао поднети оставку јер

24 Самоуправа, бр. 58, 10. април 1882.

25 Ч. Митриновић, М. Н. Брашић, *Југословенске народне скупштине и сабори*, Београд, 1937, 93–96.

26 Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 44.

27 *Српске новине*, бр. 112, 25. мај 1882.

је за посланика изабран у Пироту. Тако је место народног посланика у Лужничком срезу после ових избора остало упражњено.

Гласило радикала *Самоуправа* у броју од 16. маја 1882. године јавља да је „Раша изабрат за посланика вароши Пирота са 436 гласова против 121. Весело неописано. За паланачки срез изабрат Јован Николић.” Прилике у којима су у Пироту одржани допунски избори 15. маја 1882. године детаљно је описао анонимни дописник овог листа, из ове вароши, у чланку „Изборна борба у Пироту”, који је објављен 1. јуна те године. Ту се наводи:

„Сви смо с нестрпљењем ишчекивали дан избора, који је одређен пред сами сазив скупштине. Овако дути размак потребан је био напредњачкој влади да може пореметити све што је потребно за успешан избор. Избор би био успешан кад Раша не би био изабрат, с тога треба управити све напредњачке стреле против њега и његових пријатеља. Да би се ово постигло требало је истргнути из Раших руку сваку власт, узети општину у своје руке и тада се може радити по вољи, може се осујетити Раших избор.

С тога чим се је Раша вратио из Београда, где је био одређен да поздрави краља, одма су га разрешили због *неуредног и немарљивог рада*. Ко познаје г. Рашу знаће да је ово једна обична фраза којом се власт служи кад хоће свога противника да с кметства збаци. Пироћани пак за кратко време Раших управе видели су грдну разлику између дотадање и Раших управе општином. Разлику су још боље уочили после Рашиног збацивања с кметства. Сваки жив у Пироту па и сам полицијски комесар, који је разрешио Рашу од дужности, знају да је ово само леп изговор да Раша не буде председник општине за време избора. И заиста ово је полицији било најснажније средство, којим је могла осујетити избор Раших, јер је сва власт административна била у њеним рукама.

Но за полицију није довољно било што је Рашу с кметства збацила, него га је требало још и притворити. Полицији се чинило да је ово врло лако извршити, јер је Раша имао једно дело код суда, које се повлачи још од прошле године. Раша је као председник општине лишио слободе једног чиновника, и због овога је предат суду. Ово је била згодна прилика и да Раша буде осуђен на затвор и да полицији остану чисте руке. Раша је пак одуговлачио ову ствар на основу закона. И указ о изборима затече Рашино дело код касације с тога начелник шифрованом депешом замоли г. министра правде да подејствује код касације да одма сврши. И заиста

после три дана доноси пиротска пошта решење касације под 3. мајем, и одмах се одређује претрес за 14. мај. Раша пак подведе сведоке да је са једним судијом у непријатељству, и пошто се један већ сам изузео, то суд постаје неспособан да решава о Рашином делу. Ту сад настаје борба у самоме суду. Председник Јагодић хоће да се Раша наредбом одбије и изврши претрес 14. маја, г. Радисав Тодоровић пак захтева да се његови сведоци испитају.²⁸ Борба је била велика, у којој је г. Раша победио. Јест! али Раша се мора притворити, пошто-пото, он не сме бити слободан на дан избора, – с тога додатно стварај сплетке, налази сведоке да се Раша у притвор стави, кад се не може на дан претреса 14. маја затворити. У очи 14. маја полиција је испитивала неке сведоке до 11 сах. ноћи, опажало се да се нешто, кува, дроби, само се не зна ко ће кусати. Освану 14. мај, дан претреса, прочитају Рашин захтев о изузећу, нити хоће да испитује Рашине сведоке, којима је хтео доказати непријатељство, и Раши остаје да се жали касацији, те тако ће опет 15. маја бити слободан, и тако се руши сав план полиције о притвору.

Но тек што се изашло из суднице одмах се чу по вароши да ће Рашу притворити, јер су сведочили један брица и један истерани практикант да ће побећи у Бугарску, и ради сигурности приватног тужиоца биће Раша још после подне 14. маја притворен. Да би се ово решење суда који је постао веран аланат полиције, осујетило, Раша одма нађе до 11 јемаца, и после подне на позив суда оде заједно са јемцима. Саопште му акт о притвору али он у исто време подведе јемце. Док је иследник узимао реч од јамаца Раша је био код председника и тражио је да копира доставу. Председник дозволи му ово и продужи: Ама ви сте подвели јамце, но то према закону не може да буде. Мора прво да постане извршно једно решење па тек после да се донесе друго. – Раша му је од прилике одговорио ово:

Ја се не жалим против вашег решења о стављању у притвор, него одма подводим јамце. Ваше је решење постало извршно и сва је разлика у томе што се налазим у ходнику у место у апсани, ја се одавде удаљити не смем без вашег одобрења, а ако хоћете можете наредити да одем у апсану да се све сврши, али ми јамце на основу закона морате још данас примити. Нисам се никад г. надао да ће независни суд, за чију независност не могу никад да прежалим моје посланичко *за*, бити измеђар

---

28 Илија Јагодић, председник Окружног суда у Пироту; и Радисав Тодоровић, судија Окружног суда у Пироту.

полиције. Овде у Пироту створена је нека коалиција између полиције и суда, и оно што полиција не може сама да изврши то подмеће суду да се брука. Синоћ пошто ме нисте могли наредбом него решењем одбити да се моји сведоци не испитују, ви сте са г. Босићем отишли г. началнику и тамо сте се договарали на који начин да ме притворите, и одма увече позвати су у полицију два најпоқваренија човека да сведоче како ћу ја бајаги побећи у Бугарску.²⁹ Знам госп. Председниче да би се ви радовали да одем ма куд из земље, али знајте, моткама, да ме терате па ме из ове земље отерати нећете. И ви сами знате да се никуд маћи нећу, али сутра је 15. мај, па ме с тога хоћете да притворите. Можете ме господине и притворити, али знајте да од судске светиње нема ништа, ви сте тада из политичких разлога жртвовали и последњу сен судске независности. Ја ћу господине бити изабран па ме ви ослободили или не – све једно је. Г. Председник је одбијао од себе партичност, али му она вири кроз све његове поступке.

После овога састао се суд и претресао каквоћу Рашихних јамаца и сведока тужиочевих. Та два сведока су две протуве с којима Раша никад није долазио у додир, нарочито у последње време, кад се све окомило против њега, док мећу тим јемци Рашихни су први грађани. Хвала нека је г. Радисаву Тодоровићу, он се још умео уздићи на висину судске независности, и убедио силом својих разлога и самога г. председника да прими Рашихне јамце. И суд пусти г. Рашу на јемство и тако и последњи ћор –фишек напредњака не упали.

Овако поступање полиције са Рашом само је још више озлојећивало народ. Овоме је много припомогло кажњавање затвором и новчано и многих пријатеља Рашихних. Народ је услед свега овога с највећом огорченошћу очекивао 15. мај. И освану 15. мај. Чиновници са пандурима, јеврејима и турцима дошли још у 6 сахати, написали списак за бирачки одбор и већ гласали за њ. У бирачки одбор г. напредњаци са пандурима уврстили су: г. Панту Дробњака, г. Јована Босића, судију, г. Цеку Крстића и г. Мину Анђелковића. Кад се чу по вароши да они већ бирају бирачки одбор појури гомила народа у општину. Они који су имали млаћег – оставили су дућане отворене, а они који не имаћаху млаћег – затворише дућане и ако је био пазарни дан, и поћоше у општину. За тили часак сакупи се у општини до 500 људи. Господа чиновници са пандурима,

---

29 Јован Босић, судија Округног суда у Пироту.

турцима и Јеврејима заузела канцеларију, ходник и ћошку а грађанство напунило општинску авлију.

Раша чим је чуо да господа бирају бирачки одбор, одма оде у канцеларију и каже им да је противзаконо отварати уписанију за бирачки одбор пре осам сахати, и нагласи да ће се наћи људи који неће дозволити да се закон гази па изађе напоље и позове све грађане да не улазе у канцеларију. Било је тек 6 сах. и по. Народ је чекао да куцне 8 сах. Општинска авлија била је прекриљена људима, ниси имао где иглу да бациш, сваки је од грађана пливао од радости, вицевима није било краја. Народ се умори стојећи, и тада на једну реч Рашину: да седнемо – сви седоше, прекрстише ноге, однекуд донесоше неколико ока ракије, и тако седећи исчекиваше 8 сах. Равно у 8 сах. изађоше у авлију и сви чиновници са својим тевабијом и заступник председника отвори збор и предложи да у бирачки одбор уђу горе поменуते личности. *Нећемо*, захори се као из једног грла, *нећемо* понови се три пута, и тада Раша позва г. Добросава Стојановића, да он кандидира личности за бирачки одбор, и он предложи г. Рашу, г. Радисава Тодоровића, Ђорђа Митковића, трг. и Тодора Шпарту, кројача. Захори се четири пута хоћемо. Људи се издвојише и на страни последњих кандидата било је преко 400 а на страни чиновничких кандидата беше преко стотине. За сваког окатог беше јасно где је већина, али г. начелник беше слеп те не види где је већина, него захте у име власти да се потпишу који су за један а који за други одбор. Против овако незаконог поступка протестовано је, али народ не хте да слуша него одма изјави своју жељу да хоће свој избор и потписима да потврди, нарочито с тога што је мислио да је начелник овим путем смерао да заплаши бираче. Изнесоше два стола и отпоче се потписивање. Потписивање је на једном столу трајало више од сахата, а на другом свршило се кроз четврт сахата. Сваки се од народа отимао да се што пре потпише како не би са својим потписом изостао. На чиновничком столу Турци се по два пут потписивали па опет ништа. За време потписивања начелник и помоћник претили су да ће апсити, потпустили једног брицу, који је ваљда 10 пута изазивао народ на наред говорећи: онај који се потпише за Рашу – он је против краља, он је бунтовник. Народ је у тај мах био тако раздражен да би све чиновнике са њиховима претворио у прах, само да не би Раше, који је својом братском молбом утишао народ. Чак г. Јагодић председник, који такође беше на биралишту претио је Миши Мијајловићу да ће га затворити, услед чега овај у мало што му није откинуо шију као у врапца. Из моје се памети

никад неће избрисати оно одушевљење народа, оно паметно савлађивање своје јарости, хвала народу што се није спустио на ону низину, на којој се тога дана налазише прваци – чиновници. Кад се покупише спискови за бирачки одбор видело се да је за други бирачки одбор било четири пута више грађана него за први. Народни бирачки одбор отпоче свој посао. Навала је била нечувена. Сваки се отимао да што пре гласа да му не би глас пропао. Чим који гласа, оде у авлију, где је већина остала до 11 сах. ноћи. Тога је дана и киша била око подне, људи су седели и ручали у општинској авлији и макли се нису док не гласаше. Многи нису тога дана залагаја окусили. Гласање је ишло мирно, законито.

Противна странка пак поднесе бирачком одбору акт, којим се тражи од бирачког одбора дозвола, да г. начелник Дробњак и учитељ цртања Кларић присуствују при гласању. Одговорено им је да то право има сваки грађанин и нису морали тога ради да подносе писмени акт. И тако и г. Дробњак био је ту е да би својим присуством могао упливисати на бираче. Треба знати да је он многе грађане звао пред избор и говорио им да не бирају Рашу, и ови су му обећавали да га неће бирати а да ће бирати Мишу Стефановића, трговца, и надао се да грађани неће имати куражи да пред његовим очима опорекну изнуђено обећање. Међу тим грађани свесни свога права и ако су му обећали да неће гласати за Рашу бојећи се казни, ипак су дошли на биралиште и дали свој глас за онога, за кога су знали да ће штитити и њихова права и права и интересе целог народа.

Не могу а да не напоменем неке епизоде тога дана, који бацају особиту боју на сам избор. Могло се чути од многих како већ три дана тумарају виноградима само да нису пред очима власти а тога дана дошли су на биралиште. Други пак причају како су дуђане затворили, у години има педесет и неколико субота па могу једну жртвовати, јер ако не дођу да гласају отићиће им не само зарада од једне суботе него од многих. Другог опет пита начелник: а шта ти је то за појасом? – Купио сам грумицу соли на пијаци па дођох да гласам, како велим порез плаћам, па да ми не пропадне глас. – Један опет пошто је дао свој глас за Рашу, пита бирачки одбор може ли да гласа још за једну главу пореску? Бирачки одбор одговара му да то није могуће, јер сваки мора дати свој глас лично. Начелника жуља па би хтео дознати који ли је тај што га је опуномоћио да гласа. – Грађанин подноси пореску књижицу за доказ, и вели да га је упономоћила удовица Сева да гласа за г. Рашу, јер плаћа 35 динара

порезе. Општи смеј у бирачком одбору изазва једак осмејак на уснама Дробњаковим, који је остао до мрклог мрака да присуствује при гласању.

Још изјутра се могло видети како ће избори испасти, и најпаметније би било да противници не дођу и не гласају и тако би се могли изговарати да нису ништа ни радили против избора Рашиног. Јест, али Дробњах хоће да покаже Мићи да је бар што год радио, а извео је на биралиште чиновнике и пандуре свију могућих надложателстава, Јевреје, Турке и до 20 грађана. Оваки бирачи обрुкали су кандидата њиховог и он је за свагда изгубљен међу Пироћанима.

Изборна скупштина коначно је закључена у 10 и по сахата, са биралишта народ се упутио пијаци вичући: живео краљ, живела краљица, живео наследник, живео Раша. Кад је народ дошао спрам једне кафане где су седели чиновници, онда је поред усклика и пљескањем протествовао против зулума чиновника. На пијаци је одиграно коло и после се народ на молбу Рашину разишао својим кућама, пошто га је најпре до куће допратило много народа. При разласку са пијаци изашли су били сви полицијски и срески пандури да ватају људе, али пошто су видели да их је много било то нису смели ни на кога напасти. Тек после једнога сахата хватали су и тукли људе. У овоме су се нарочито одликовали писар начелства Гавра Михајловић и Љуба Брадић, писар срески. Ово бележимо да се не заборави.

Другог дана Дуова Рашу је испратило мноштво народа, а Панта Дробњак продужио је апшење и затварање појединих грађана.

Желели би да Пироћани и при овом другом накнадном избору покажу своју непомућену свест, премда је притисак тако велики да ће тешко изаћи на биралиште и четвртина пређашњих гласача.

Вредно је напоменути како је и до највишег места дошла вест да је Раша при изборима зато победио што је поткупљивао новцем. Сваки који познаје Рашу, тај ће се грохотом насмејати овом ваљда последњем из последњих ћор-фишека наперених против Рашиног избора.”

Допунски избори од 31. маја 1882. године

Како су изабрани посланици Народне радикалне странке, њих 37 и двојица либерала, поново поднели оставке 25. маја 1882. године, не желећи да предају пуномоћја и уђу у Народну скупштину, Скупштина их је искључила следећег дана, па су избори поновљени 31. маја за 39 посланика, а на основу указа који је краљ Милан издао четири дана ра-

није. Међу 39 посланика који су одбили да уђу у скупштину био је и Раша Милошевић. Јован Николић, посланик за Белопаланачки срез, предао је пуномоћје и ушао у скупштину, али је до краја њеног рада деловао опозиционо.

На поновљеним изборима од 31. маја поново су изабрани исти народни посланици, али Народна скупштина је одбила да их прими, а за народне посланике је изабрала кандидате који су били иза њих по броју гласова. Међу њима било је и оних који су добили само по два гласа, па су такви посланици прозвани двогласци. Тако су се одвијали и избори у Пиротском округу. Раша Милошевић је добио преко 400 гласова, док је његов противкандидат Димитрије Миша Стевановић, трговац из Пирота, добио нешто више од 200 гласова. Ипак у Народну скупштину полицијске власти су послале Мишу Стевановића. Због нереда, избори у Лужничком срезу нису спроведени и посланик није изабран. Накнадни избори одржани су тек 10. децембра 1882. и на њима је поново победио свештеник Глигорије Поповић.

У Пиротском затвору

Са 31. мајем 1882. године Раша Милошевић је остао без мандата, а пре тога и без места председника општине, али његов огорчени политички противник Панта Дробњак и даље није био задовољан. Желео је да Рашу и његове сараднике кривично гони. Тако су 25. августа притворени Раша Милошевић, као бивши кмет, и Панајот Стојановић, бивши благајник пиротске општине, те још неколико радикала, бивших чланова пиротске општине, под оптужбом за финансијске проневере. Због недостатка доказа сви су били ослобођени 11. октобра.

У то време додатно су се погоршали односи између краља Милана и радикала, а пре свега између краља, са једне стране, а са друге Раше Милошевића и Пере Тодоровића. Илка Марковић, супруга стрељаног Јеврема Марковића, неуспешно је покушала 11. октобра 1882. године да изврши атентат на краља Милана Обреновића. Краљ је био уверен да иза Илке стоје радикали са којима се састајала, а најчешће са Рашом Милошевићем и Пером Тодоровићем. Милошевић је много касније, када Обреновићи више нису били на власти, признао да му се Илка два месеца пред атентат поверила и најавила да ће се осветити краљу.³⁰

---

30 Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 58.

Избори 1883. године

На изборима који су одржани 7. септембра 1883. године Радикална странка је однела убедљиву победу у целој земљи. У Пиротском округу бирано је шест посланика, пет у срезовима и један за варош Пирот. Раша Милошевић се поново кандидовао за посланика вароши Пирот и однео је победу. Од шесторице изабраних посланика у Пиротском округу, њих петорица били су радикали. За посланике су изабрани: у Пироту Раша Милошевић, професор из Пирота; у Срезу белопаланачком Јован Николић, земљорадник из Шпаја; у Срезу лужничком Маринко Голубовић, трговац из Брестовдола; у Срезу височком Љубомир Сретеновић, трговац из Пирота; у Срезу нишавском Младен Панчић, земљорадник из Станичења, као и Станча Виденовић, земљорадник из Чиниглавца.³¹

Приликом конституисања скупштине, Раша Милошевић је изабран за секретара. Тада је дошло и до другог, веома непријатног сусрета краља Милана и Раше Милошевића. Раша је дошао са ужичким и пиротским посланицима. Краљ је распустио Народну скупштину 22. септембра 1883. године, не желећи да преда власт радикалима. Истог дана Главни одбор Радикалне странке и водећи посланици из свих округа, међу њима и Станко Петровић из Алексиначког округа, одржали су у кући Косте Таушановића тајну конференцију на којој су донели одлуку да 1. новембра прикупе потписе свих чланова за петицију о промени устава и предају је краљу Милану.³²

Тимочка буна

Јула 1883. донет је указ о прикупљању старих пушака, против чега се у *Самоуправи* својим чланцима изјашњавају Никола Пашић и Пера Тодоровић. Водећи људи у овом листу Радикалне странке били су Пера Тодоровић и Коста Таушановић. Њих ће заменити Стојан Протић и Коста Борисављевић. Како је, међутим, Стојан Протић убрзо отишао у Пожаревачки затвор на издржавање казне због писања у својству уредника, заменио га је Јаша Томић. Одузимање оружја од народа започето у јулу било је прекинуто због одржавања избора, али је након распуштања скупштине настављено 23. септембра. То је довело до избијања Тимочке

31 Р. М. Влајковић, *Скупштински избори у Пиротском округу 1878–1914*, Ниш, 1978, 44.

32 Р. Милошевић, *Тимочка буна*, 137.

буне. Када је избила буна у Тимочком крају, влада је предложила а краљ Милан потписао *Закон о Преком суду*, који је установљен 21. октобра.

У време избијања Тимочке буне, Раша Милошевић, Коста Таушановић и Пера Тодоровић налазили су се у Београду. Затечени догађајима, збуњени и неодлучни, определили су се да сачекају развој ситуације, али већ 25. октобра били су ухапшени. Хапшење је тог дана избегао једино Никола Пашић, који је чамцем прешао Саву и пребегао у Аустроугарску. Током јесени 1883. године, као члан Главног одбора Радикалне странке Раша је најпре био затворен у београдској тврђави. Потом је, заједно са осталим члановима Главног одбора, паробродом пребачен у Смедерево, одакле су возом наставили до Параћина, где су стигли 8. новембра 1883. године, на Аранђеловдан. Из Параћина је кочијама спроведен у Зајечар, где је изведен пред Преки суд.

Суд није имао правих доказа, али Раша Милошевић био је оптужен због писма коловођи Тимочке буне Аци Станојевићу, па се сматрало да је сигурно учествовао и у припреми побуне. Док је чекао суђење са друговима, у Зајечару је сазнао 20. новембра да му се родила ћерка, те је са друговима из Главног одбора одлучио да се зове Споменка.³³

Суђење члановима Главног одбора одржано је 28. новембра. Тада га је Преки суд, заједно са Пером Тодоровићем и одбеглим Николом Пашићем, осудио на смрт. На његову и молбу Пере Тодоровића, такође осуђеног на смрт, краљ Милан је донео одлуку о помиловању, те је смртна казна преиначена у десет година заточења.

У тамници

По изрицању пресуде упућени су 7. децембра у Пожаревац, где су стигли два дана касније. Ту су остали до 24. јануара 1884. године, када су пребачени у београдску тврђаву. Првог јануара 1886. био је ослобођен даљег издржавања казне. Ово ослобађање свих окривљених за учешће у Тимочкој буни, који су били на издржавању казне, било је резултат сусрета и договора краља Милана и Пере Тодоровића у београдској тврђави 27. децембра 1885. године.

По изласку из тамнице, Раша Милошевић је затражио и добио пријем код краља Милана у марту 1886. године да би му захвалио, најпре

---

33 Исто, 183.

за помиловање од смртне казне, а потом и за ослобођење од даљег издржавања затворске казне.³⁴

У државној служби

Након што је ослобођен даљег издржавања затворске казне, Раша Милошевић је добио државну службу. За секретара Министарства финансија постављен је у време Треће владе Милутина Гарашанина (23. март 1886 – 1. јун 1887), у време када је министар финансија био Чедомиљ Мијатовић. На том положају налазимо га у септембру 1890. године.

Када је Никола Пашић постао председник владе и заступник министра финансија 23. фебруара 1891. године, унапређен је за начелника административног одељења Министарства финансија. После пада Пашићевог кабинета 22. августа 1892. године, премештен је на место члана Пореске управе, и у том звању је остао до фебруара 1893. године, када је отпуштен из државне службе.

Избори од 25. фебруара 1893. године

Када су расписани избори за Народну скупштину, Раша Милошевић је одлучио да се поново политички ангажује. Кандидовао се за народног посланика на листи Радикалне странке, и то међу старим пријатељима у пиротском крају.

Ове изборе водила је либерална влада Јована Авакумовића. Настојало се да се избори изврше према прописима новог законодавства, заснованог на Уставу из 1888. године. Предвиђали су избор народних посланика непосредним путем, тајним гласањем које се вршило путем убацивања куглица. Избори за народне посланике вршени су у оквиру округа и вароши. Сваки округ је требало да бира онолико посланика колико му је припадало по броју пореских глава. На сваких 4.500 пореских глава, долазио је један посланик. Ако вишак пореских глава у једноме округу прелази 3.000, бираће се још један посланик.

У број посланика које бира округ улазе и они посланици за које члан 99 Устава предвиђа да на свакој кандидатској листи изборног округа морају бити по два лица, која поред осталих уставних услова, општите за све посланике, испуњавају још и овај нарочити услов: „Да су свршили

---

34 Исто, 239.

који факултет у земљи или на страни, или коју вишу стручну школу, која стоји у реду факултета.”

Варош Београд бирала је четири посланика, вароши Ниш и Крагујевац по два, а Алексинац, Ваљево, Врање, Горњи Милановац, Зајечар, Јагодина, Књажевац, Крушевац, Лозница, Лесковац, Неготин, Параћин, Пирот, Пожаревац, Прокупље, Свилајинац, Смедерево, Ћуприја, Ужице, Чачак и Шабац по једног посланика.

Сама атмосфера за вођење избора у земљи није била најповољнија: најјача странка у земљи, радикална, удаљена са власти, сматрала је да је распуштена Скупштина била способна за рад и да је, ако је већ требало да се врше избори, имала да их спроведе она влада која је имала најјачи ослонац у народу. Местимично је било и тежих сукоба, на пример у Драгачеву, где је маса растурила бирачки одбор, а изборна акта су поцепана. Нереди је било и у селу Зеокама и у Горачићу, где је интервенисала и војска употребљавајући бојеве метке. Резултат те интервенције био је да је на биралишту остало 15 мртвих, а око 70 лица је ухапшено. У таквим околностима у већини вароши изабрани су кандидати Либералне странке. Требало је да се бира 136 народних посланика, а од тога је броја изабрано пуноважно њих 128 јер је избор у осам места био нерегуларан. Од тога броја, Либерална странка добила је 69 мандата, два мандата добила је Напредна странка, а остали су припали радикалима.

За ове изборе у Пиротском округу било је уписано 21.107 бирача, а гласало је њих 13.434. Определивали су се за једну од три листе:

1. Листа Панте Дробњака и Аранђела Маринковића, која је добила 447 гласова;
2. Листа Косте Младеновића и другова, која је добила 4.242 гласа;
3. Листа Јована Николића и другова, која је освојила 8.745 гласова. На овој листи као кандидат по члану 99 Устава био је и Раша Милошевић.

Према закону за посланике, у Пиротском округу били су изабрани:

Са општим условима:

1. Јован Николић, трговац из Шпаја;
2. Стеван Миљковић Паштркуља, трговац из Власотинца;
3. Коста Младеновић Гага, трговац из Топлог Дола.

Са посебним условима:

1. Раша Милошевић, бивши члан Пореске управе из Београда;
2. Панта Срећковић, професор Велике школе из Београда.³⁵

Истог дана биран је и посланик за варош Пирот. Такође су биле истакнуте три листе:

1. Листа Јосифа Ђирића Аризана, трговца из Пирота, која је добила 126 гласова;
2. Листа Панте Дробњака, бившег окружног начелника, која је добила три гласа;
3. Листа Војина Ђирковића, трговца из Пирота, која је добила 65 гласова.

За ове изборе у Пироту је било уписано 1.413 бирача, од којих је 313 подигло бирачке карте, док је на изборе изашло и гласало свега 194 бирача. Како је добио апсолутну већину изашлих бирача, Јосиф Ђирић Аризан изабран је за народног посланика.³⁶

На овим изборима у Пироту изабран је Раша Милошевић, бивши члан Пореске управе из Београда. Поред њега изабрана су још двојица радикала – Јован Николић и Стеван Миљковић Паштркуља, те тројица напредњака. Мандати који су додељени радикалима из Пирота поништени су у скупштини из формалних разлога. Наиме њихову су листу приликом проглашења потврдила двојица судија, док трећи није гласао, па је то био разлог да се њихови мандати пониште и дају либералима како би добили већину у Народној скупштини. То сазнајемо из *Српских новина* од 10. марта 1893. године.

Избори од 18. маја 1893. године

Првог априла 1893. године малолетни краљ Александар Обреновић, до чијег је пунолетства требало да прође још годину дана, збацио је Треће намесништво (1889–1893) и преузео власт, упутивши народу проглас у коме образлаже тај корак. Краљ Александар разрешио је дужности Владу Јована Авакумовића, а Народна скупштина, изабрана на изборима 25. фебруара 1893, била је такође распуштена, с мотивацијом да се није могла уставно конституисати. Састав нове владе краљ је поверио радикалима, па је 1. априла образован кабинет Лазара Докића. За министра

³⁵ *Српске новине*, бр. 53, 9. март 1893.

³⁶ *Исто*.

народне привреде постављен је Раша Милошевић.³⁷ У тој влади су били или умерени радикали или они који су, попут Раше, били довољно недисциплиновани. На годишњем скупу радикала, од свих чланова партије који су постали министри, једино је он задржао место у Главном одбору.

Краљевим указом, нови избори одређени су за 18. мај 1893, с тим да се Народна скупштина састане у ванредном сазиву 1. јуна 1893. године. На њима је бирано 136 посланика, а Народној радикалној странци припало је 126 мандата, Напредној десет, док Либерална странка није добила ниједан мандат. Либерална странка се уопште није појављивала на изборима; сматрала је да је краљево преузимање власти државни удар, да је у земљи завладало вануставно стање, те да због тога та странка „не може и неће да призна ни једном речи, ни једним делом својим”.³⁸

За ове изборе у Пиротском округу било је уписано 21.506 бирача, од којих је бирачке карте подигло њих 14.982, а на изборе је изашло и гласало 11.524 бирача. Биле су истакнуте две листе:

1. Листа Јована И. Николића, трговца из Шпаја, и Раше Милошевића, министра народне привреде, која је добила 10.816 гласова;
2. Листа Панте Дробњака, бившег окружног начелника, и Косте Ивковића, судије апелационог суда у пензији, која је добила 708 гласова.

Према закону за народне посланике изабрани су:

Са општим условима:

1. Јован И. Николић, трговац из Шпаја;
2. Станча Виденовић, земљорадник из Чиниглаваца;
3. Никола Поповић, трговац из Великог Боњинца.

Са посебним условима:

1. Раша Милошевић, министар народне привреде;
2. Ранко Петровић, управитељ и професор Учитељске школе у Нишу.³⁹

37 Опширније о томе: С. Рајић, *Александар Обреновић, владар на прелазу векова – сукобљени светови*, Београд, 2014, 71–88; Д. Радовић, *Јован Ристић (1829–1899) – биографија српског државника*, Нови Сад, 2023, 579–600.

38 С. Рајић, *нав. дело*, 88.

39 *Српске новине*, бр. 112, 25. мај 1893.

За избор народног посланика вароши Пирот било је уписано 1.298 бирача, од којих је карте за гласање подигло њих 577, док је на изборе изашао и гласао 461 бирач. Биле су истакнуте две листе:

1. Листа Војина Ђирковића, трговца из Пирота, која је добила 407 гласова;
2. Листа Панте Дробњака, бившег окружног начелника, која је добила 54 гласа.

Како је добио апсолутну већину бирача, за посланика је изабран Војин Ђирковић, трговац из Пирота.⁴⁰

У Пиротском округу на листи радикала поново се нашао Раша Милошевић, који се сада наводи као министар народне привреде. Свих шест кандидата Радикалне странке за народне посланике у Пиротском округу били су изабрани. Раша Милошевић и Ранко Петровић, управитељ и професор Учитељске школе у Нишу, били су изабрани по члану 100 Устава.

Ова скупштина имала је један ванредни и један редовни сазив. Ванредно је заседала од 1. јуна до 9. августа 1893, док је редовно заседање трајало од 1. новембра 1893. до 12. јануара 1894. године.

Краљ Александар је 9. маја 1894. извршио државни удар. Већ пре тога је, указом од 17. априла, поништио решење Народне скупштине о бившем краљу Милану и краљици Наталији, вративши им ранија права. Прокламацијом од 9. маја је обуставио Устав из 1888, са свим органским законима који су били с њим у вези, и на снагу је вратио Устав из 1869, са органским законодавством које је било везано за тај Устав. Народна скупштина, изабрана 18. маја 1893. за трогодишњи период од 1893–1895, била је самим тим распуштена.⁴¹

Раша Милошевић је поново био министар народне привреде и у Влади Саве Грујића, од 23. новембра 1893. до 12. јануара 1894. године. Након пада Грујићевог кабинета Милошевић више није био министар, те се тиме завршава његова политичка каријера. У наредном периоду неће се више кандидовати за народног посланика, а ни заузимати министарски положај у радикалским владама. Самим тим престало је његово политичко ангажовање у Пироту и Пиротском округу, који су били његова изборна база.

⁴⁰ Исто, бр. 111, 23. мај 1893.

⁴¹ Детаљније о томе: С. Рајић, *нав. дело*, 88–124.

Женидба и породичне прилике

Након што је смењен са места председника Пиротске општине, остао без посланичког мандата и одлежао краће време у пиротском затвору, Раша Милошевић је напустио Пирот и вратио се у Београд. Тада је одлучио да се ожени. За своју животну сапутницу изабрао је Драгињу Драгу Љочић, прву девојку из Србије која је завршила медицину.

У књизи венчаних Цркве Светих Архистратига Михајла и Гаврила (Саборна црква) у Београду, под редним бројем 1 за 1883. годину налазимо да су 9. јануара те године венчани: момак Аранђел Раша Милошевић, технолог, рођен 16. јула 1851. године у Алексинцу, од оца Хаџи Илије Милошевића, поткивача, и мајке Румене, обоје становници Београда, и девојка Драгиња, доктор са станом у Београду, рођена 28. фебруара 1855. године у Шапцу, од оца покојног Димитрија Љочића, трговца, и мајке покојне Марије, из Шапца. Обоје су ступили у први брак. Венчање је обавио Здравко Јовановић, парох београдски. Кум на венчању био је Никола Пашић, инжињер, становник београдски. Раша Милошевић у свом делу *Тимочка буна 1883* наводи да је, поред Пашића, кума на венчању била и докторка Марија Зиболд.

Прво Драгино и Рашино дете била је ћерка Споменка, рођена 20. новембра 1883. године у Београду, у време док јој је отац са осталим члановима Главног одбора Народне радикалне странке био пред Преким судом у Зајечару. Кума на крштењу била је докторка Марија Зиболд, а црквени обред обавио је Здравко Јовичић, парох београдски. Споменка Милошевић венчала се 1913. године у Саборној цркви у Београду са докторем Момчилом А. Нинчићем (Јагодина, 1876 – Лозана, Швајцарска, 1949), правником, народним послаником, министром и потоњим председником Скупштине Друштва народа. Споменка и Момчило Нинчић имали су двоје деце, сина Ђуру и ћерку Олгу. Споменка Нинчић преминула је 1965. године у Београду.

Ђура М. Нинчић (Ниш, 1915 – Женева, Швајцарска, 1979) био је дипломирани правник, дипломата и амбасадор СФРЈ, а у браку са Анђелијом имао је четворо деце – Мирослава, Феодора, Споменку (удату Шоћ) и Роксанду.

Олга М. Нинчић, удата Хумо (Београд, 1919 – Београд, 2013) била је доктор филолошких наука и професор Филолошког факултета у Београду, на Катедри за енглески језик. Од ране младости била је укључена у левичарски покрет, у време студирања удала се за Авда Хума (Мостар,

1914 – Опатија, 1983), тадашњег студента југословенске књижевности и водеће личности у студентском револуционарном покрету, а потоњег истакнутог друштвено-политичког радника у Босни и Херцеговини. На почетку Другог светског рата живела је у Сарајеву и Мостару, да би се 1943. године прикључила супругу у партизанима. Врло брзо је прешла у Врховни штаб НОВ и ПОЈ, где је била преводилац и лична секретарица Врховног команданта Јосипа Броза Тита. Олга и Авдо Хумо имали су кћер Азру (1942 – 1956) и сина Огњена.

Друго Драгино и Рашино дете била је ћерка Радмила, рођена 11. новембра 1886. године у Београду, крстила ју је кума Софија Јосифовић, девојка, житељ београдски, уз чинодејствовање Стефана М. Беле, пароха београдског. Радмила је у родном граду завршила основну школу и гимназију, да би 1904. године уписала Медицински факултет у Цириху. Студије медицине завршила је са одличним успехом 1911. године, да би по повратку у Србију постала лекар Хирушког одељења Опште државне болнице у Београду, обављајући ову одговорну дужност и током балканских ратова 1912–1913. године. За време Првог светског рата радила је у војном санитету у Београду, а након повлачења преко Албаније видимо је као лекара на Солунском фронту. Ту упознаје књижевника и дипломату Бранка Ђ. Лазаревића (Видин, Бугарска, 1883 – Херцег Нови, 1968), са којим се венчава на Крфу 2. септембра 1918. године, уз присуство кума доктора Веселина Чајкановића, професора Универзитета у Београду, и осталих званица. Након постављења њеног супруга за високог дипломатског представника Краљевине СХС у САД-у, Радмила напушта лекарски позив, живећи наредних двадесетак година у Вашингтону (1919) и Чикагу (1920–1922), а потом и у Берлину (1922), Прагу (1922–1923, 1926–1929), Тирани (1925–1926), Варшави (1929–1935), Анкари (1935–1936), Бечу (1937–1938) и Бриселу (1938–1939).

Радмила и Бранко Ђ. Лазаревић имали су двојицу синова, ранопреминулог Ђорђа (Чикаго, САД, 1921 – Београд, 1945), студента права, и Ивана (Берлин, Немачка, 1922 – ?, 1945), студента технике, члана Демократске омладине и Равногорског покрета, који је погинуо у сукобу са партизанима. Докторка Радмила Милошевић-Лазаревић преминула је 1942. године од пнеумоније и сахрањена је поред својих родитеља.

Треће Драгињино и Аранђелово дете био је кратковеки син Миодраг, рођен 20. јуна 1891. године у Београду, а крстио га је 7. јула исте године у Вазнесењској цркви кум Никола Пашић, *председник министар-*

ства. Миодраг Милошевић преминуо је услед слабости 5. фебруара 1892. године.

Четврто дете Драге и Раше Милошевића била је ћерка Зорка, рођена 19. децембра 1892. године у Београду, а једанаест дана доцније крстио ју је у Вазнесењској цркви кум Димитрије Голубовић, *чиновник Задруге за међусобно помагање*. Свештеник је био Марко Петровић. Зорка Милошевић је била удата за Божидара Боку Д. Влајића (Београд, 1888 – Лондон, Енглеска, 1974), адвоката, политичара, публицисту; деце нису имали. Зорка Влајић преминула је у Београду 1949. године.

Пето Драгино и Рашино дете била је ћерка Олга, рођена 4. октобра 1896. године у Београду. Крстио ју је парох београдски Марко Петровић, а кршени кум је био Радомир, син Николе Пашића, *бившег посланика српског на Петроградском двору*. Олга Милошевић удала се за доктора Жана Пјера Шаморела (Лозана, Швајцарска, 1894 – Београд, 1928), правника по образовању и тадашњег београдског дописника париског листа *Тан*. Олга и Жан Шаморел живели су у кући Раше Милошевића, у улици Андре Николића бр. 25, и имали су двоје деце – ћерку Жаклин и сина Дејана.

Жаклин (Јованка) Шаморел Ампрамар (Београд, 1921 – Београд, 2004), учесница НОБ-а и чланица КПЈ, била је новинар и прва послератна уредница београдског листа *Борба* (1945–1947). Била је у браку са Радетом М. Лукићем (1914–1981), а за Дејана Шаморела (Београд, 1924 – Београд, 1986) нисмо утврдили занимање. Олга Шаморел, рођена Милошевић, након самоубиства супруга 1928. године била је у краткотрајном другом браку током 1938. године са Павлом Ј. Каровићем (1887–?), начелником одељења Министарства иностраних дела Краљевине Југославије. Преминула је у Београду 1974. године и сахрањена у гробници својих родитеља.⁴²

42 Историјски архив Београд (=ИАБ), Збирка Црквених матичних књига (=ЗЦМК), *Протокол крштених Саборне цркве*, 1883/132, 1886/311; 1892/414; 1896/412; *Протокол крштених Вазнесењске цркве*, 1891/210; Управа града Београд (=УГБ) (*Р. Милошевић, М. Нинчић, Б. Лазаревић, Д. Влајић, Ж. Шаморел*); С. Бокун-Ђинић, *Др Драга Љочић – неовдашњи живот*, Шабац, 1986, 15–16; В. С. Гавриловић, *Жене лекари у ратовима 1876–1945. на тлу Југославије*, Београд, 1976, 20, 27, 114; Б. Лазаревић, *Дипломатски списи*, Неготин, 2001, 9, 22, 29–30; Б. Милосављевић, *Београдски родослови*, Београд, 2020, 220; Препис са надгробног споменика на београдском Новом гробљу породице Милошевић-Љочић (п. 26, м. 21, р. 2); Б. Глигоријевић, *Божидар Бока Влајић*, Српски биографски речник 2, В–Г, гл. ур. Ч. Попов, Нови Сад, 2006, 255–256; Н. Лудошки, Д. Петровић, *Бранко Лазаревић*, Српски биографски речник, 5, Кв–Мао, гл. ур. Ч.

(A)RANĐEL “RAŠA” MILOŠEVIĆ (1851–1931) SUPPLEMENTS TO THE BIOGRAPHY

Summary:

(A)Ranđel Raša Milošević was a distinguished political figure, one of the founders of the People’s Radical Party and a member of its Main Committee, as well as a professor, Minister of National Economy, director of the Serbian Shipping Company, head of the State Monopolies, and a professional writer, publicist, and translator.

He spent his childhood in his native town, where he completed elementary education, after which his family relocated to Belgrade. There he attended secondary school and subsequently pursued higher education at the Faculty of Engineering of the Great School, later continuing at the Department of Chemical Technology of the Technological Institute in Saint Petersburg. Upon completing his studies, he began his professional career as a professor in Pirot, ultimately concluding it as head of the State Monopolies.

In his youth, Milošević was a close associate and follower of Svetozar Marković. By 1881, he had emerged as one of the founders of the People’s Radical Party, and two years later was sentenced to death – later commuted to imprisonment – for his role in organizing the Timok Rebellion.

This study provides new and lesser-known information concerning the origins of Raša Milošević, his childhood in Aleksinac, family circumstances, as well as his years in Pirot and his political engagement.

Попов, Нови Сад, 2011, 479–480; С. Мићић, *Момчило А. Нинчић*, Српски биографски речник, 7, Мл–Пан, гл. ур. Б. Бешлин, Нови Сад, 2018, 513–515.

*Раша Милошевић (стоји) за време службовања у Пироту
(фотографија, Музеј Понишавља у Пироту)⁴³*

43 Фотографија потиче из збирке Музеја Понишавља у Пироту. Добијена је ангажовањем историчарке Миле Панајотовић, на чему јој аутори овог чланка најсрдачније захваљују.